

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

یادداشت هفتگی

سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۴ / شماره ۵۴ / ۱۴۰۲

۱۴۰۲/۰۵/۱۴

مطالب این شماره

جغرافیای سنگ فسفر و امکان نقش‌آفرینی در
زنجیره ارزش (در راستای راهبرد شماره ۳ سند ملی
آمایش‌سرزمین) ۲

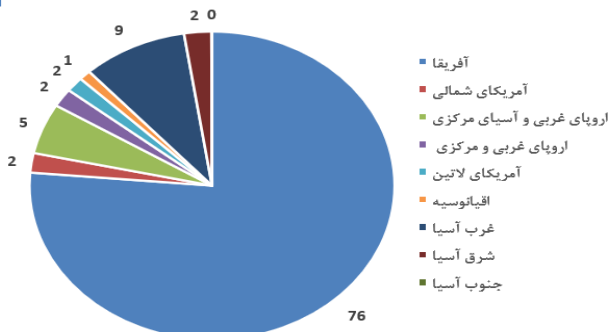
تهیه و تحلیل: محمدرضا بخشی

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند
خوانندگان این اثر می‌باشد

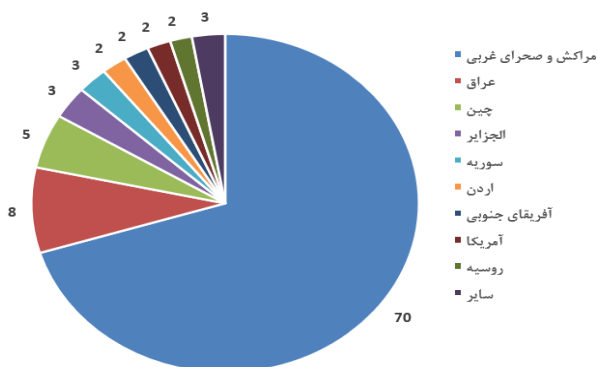
تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۸۱۵
کدپستی: ۳۷۲۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>

شکل ۱- توزیع جغرافیایی سنگ فسفر که در حال حاضر برداشت آن به لحاظ فنی و اقتصادی امکان پذیر است.

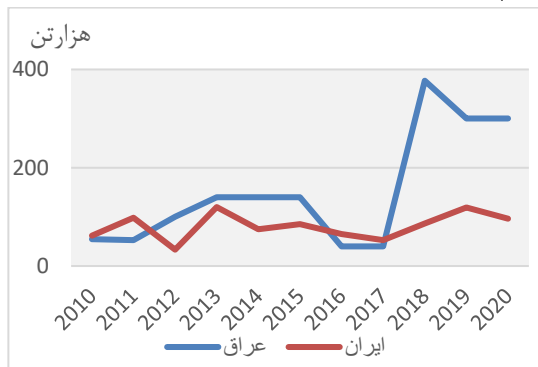
ماخذ: IFA, 2023

شکل ۲- توزیع جغرافیایی ذخایر سنگ فسفر (سهم کشورها - درصد)

ماخذ: USGS, 2012

علاوه بر ذخایر، میزان تولید سنگ فسفر نیز حائز اهمیت است. تولید سنگ فسفات در عراق پس از پایان درگیری با داعش و در سال ۲۰۱۸ با یک جهش به بالای ۳۰۰ هزار تن رسیده است. در همین سال میزان تولید سنگ فسفر در ایران کمتر از ۱۰۰ هزار تن برآورد شده است (سازمان زمین شناسی انگلستان، ۲۰۲۲).

شکل ۳- تولید سنگ فسفات در ایران و عراق

ماخذ: BGS, 2022

عنوان خبر: جغرافیای سنگ فسفر و امکان نقش‌آفرینی در زنجیره ارزش (در راستای راهبرد شماره ۳ سند ملی آمایش سرزمین)

تهیه و تحلیل: محمدرضا بخشی

کد: PN-3-14020514-(85)

خلاصه متن خبر

حضور فعال و نقش‌آفرینی در زنجیره‌های تولید منطقه‌ای و جهانی، مطالبه سیاست‌های سرزمینی راهبرد شماره ۳ سند ملی آمایش سرزمین است. فهم جغرافیای منابع سنگ فسفر برای نقش‌آفرینی در زنجیره ارزش حائز اهمیت است. سوریه و عراق از جمله کشورهای دارای سنگ فسفر در منطقه می‌باشند. از طرف دیگر بر اساس آمار فائو (۲۰۲۱)، بسیاری از کشورهای همسایه و منطقه واردکننده کودهای فسفوره هستند؛ یعنی بازار مناسب نیز برای کود فسفوره در منطقه وجود دارد.

تحلیل و پیشنهاد سیاستی

بیش از ۹۰ درصد سنگ فسفر در بخش کشاورزی و صنایع وابسته استفاده می‌شود؛ دسترسی به سنگ فسفر در تولید غذا بسیار مهم است و احتمال می‌رود در آینده به عنوان یک ابزار ژئوپلیتیکی برای تهدید و فشار به بخش کشاورزی و تولید غذا مورد استفاده قرار گیرد. نقش‌آفرینی در زنجیره ارزش، اینگونه تهدیدات را کاهش می‌دهد.

الف) جغرافیای سنگ فسفر در منطقه و جهان:

انجمن جهانی حاصلخیزکننده‌ها (IFA, 2023) میزان سنگ فسفر جهان که از نظر اقتصادی مقرون به صرفه باشد و با فناوری‌های حاضر قابل استخراج باشد را ۸۳ گیگاتن برآورد می‌کند که سهم غرب آسیا (شامل سوریه، اردن، عراق، عربستان، ایران، اسرائیل و ترکیه) ۹ درصد و معادل ۷۷۰۰ میلیون تن می‌باشد (شکل ۱). در گزارش ۲۰۲۳ انجمن جهانی حاصلخیزکننده‌ها، آمار سنگ فسفر به تفکیک کشورها قابل دسترس نیست؛ با این حال، آمار ارائه شده در سال‌های قبل (گزارش ۲۰۱۱ سازمان زمین‌شناسی آمریکا)، حاکی از آن است که عراق و سوریه در منطقه خاورمیانه دارای منابع و ذخایر فسفر قابل توجه هستند (شکل ۲). منابع و ذخایر سنگ فسفر در غرب عراق واقع شده است.

ب) بازار کودهای فسفره:

نگاهی به آمار فائو در سال ۲۰۲۱ نشان می‌دهد بیشتر کشورهای همسایه و منطقه (نظیر هند، ایران، افغانستان، پاکستان، عراق، سوریه و دیگر کشورهای عرب همسایه، و حتی برخی کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز) وارد کننده خالص کودهای فسفره هستند (جدول ۱). به عبارت دیگر بازار کود فسفره در منطقه وجود دارد که از مهمترین آنها بازار هند است.

جدول ۱ - تفاضل تولید و مصرف کودهای فسفره در برخی کشورهای منطقه - واحد: تن

نام کشور	تفاضل تولید و مصرف	نام کشور	تفاضل تولید و مصرف
افغانستان	-۵۷۴۷	عمان	-۲۹۱۲
پاکستان	-۶۳۲۱۷۰	کویت	-۲۵۹۸
هند	-۳۱۱۶۸۰۰	قطر	-۱۰۶۷
ایران	-۱۰۹۹۱۶	یمن	-۱۶۱۶
عراق	-۹۳۱۷۳	آذربایجان	-۵۳۰
سوریه	-۳۲۲۲	قرقیزستان	-۲۷۷۰
امارات	-۴۱۵۱	تاجیکستان	-۳۶۵۶

ماخذ: فائو، ۲۰۲۱

ج) جمع بندی و پیشنهادها

در راستای راهبرد شماره ۳ سند ملی آمایش سرزمین، هدف این یادداشت سیاست‌گذاری، طرح این فرضیه است که با توجه به وجود منابع سنگ فسفر در منطقه (به‌ویژه عراق و سوریه)، و از طرف دیگر وجود بازار مناسب برای کودهای فسفره در منطقه (نظیر هند)، ایران می‌تواند با ایجاد زنجیره جدید در تولید کود فسفره نقش آفرینی کند. برای تولید کودهای فسفره علاوه بر سنگ فسفر، محصولات پتروشیمی، گاز و دانش فنی لازم است که ایران مزیت‌هایی در این خصوص دارد. پیشنهاد مشخص این یادداشت، بررسی ابعاد فنی موضوع، توسط شرکت‌های ذیربط وزارت جهاد کشاورزی و شرکت‌های خصوصی است.

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵ - ۱۵۸۱۵ کدپستی: ۳۷۳۱۳ - ۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>